

Tiililä-seura 5.11.2019
Santeri Marjokorpi

Tuleeko ihmisestä Jumala?

Yuval Noah Hararin bestsellerit tarkastelussa

Kuka?

- Yuval Noah Harari
- Syntynyt Haifassa Israelissa 1976, kasvanut sekulaarissa juutalaisessa perheessä
- Väitellyt keskiajan sotahistoriasta Oxfordin yliopistossa
- Väitöskirja: History and I: War and the Relations between History and Personal Identity in Renaissance Military Memoirs, c. 1450–1600
- Historian professori Jerusalemin heprealaisessa yliopistossa
- Kuuluisimmat teokset: Homo Sapiens, Homo Deus ja 21 oppituntia maailman tilasta
- Kirjat myyneet yli 20 miljoonaa kopiota maailmanlaajuisesti
- Kirjoittanut mm. seuraaviin lehtiin: Guardian, Financial Times, New York Times, Atlantic, Economist, Nature Magazine

Kuka?

- Avoimesti homoseksuaali, mennyt Torontossa naimisiin miehen kanssa
- Asuu puolisonsa kanssa Moshavissa eli pienviljelijöiden osuustoimintakylässä
- Harrastaa buddhalaista Vipassana-meditaatiota kaksi tuntia joka päivä
- Vetäytyy joka vuosi meditaatioretriittiin kolmeksi päiväksi, jossa ei ole kirjoja tai sosiaalista mediaa
- Homo Deus on omistettu ”opettajalleni S. N. Goenkalle, joka opetti minulle tärkeitä asioita rakkaudella”
- Vegaani

Hararin käsitys uskonnosta

- Uskonto on ”Inhimillisten normien ja arvojen järjestelmä, joka perustuu uskolle yli-inhimilliseen järjestykseen” tai ”uskonto on mikä tahansa asia, joka antaa yhteiskunnallisille rakenteille yli-inhimillisen oikeutuksen”
- Harari ei määrittele uskontoa ensisijaisesti uskona ylikuunnollisiin voimiin tai uskona jumaliin
- Uskonto on väline, jolla varjellaan suurimittaista yhteistyötä. Se on eräänlainen metakertomus, joka saa ihmiset toimimaan yhteisen päämäärän hyväksi
- Jako objektiivisiin, subjektiivisiin ja intersubjektiivisiin asioihin. Uskonnot luovat ja muokkaavat intersubjektiivista järjestystä.
- ”Jokainen tiedemiesten toteuttama käytännön hanke nojaa uskonnollisiin käsityksiin.”
- ”Ilman jonkin uskonnon opastusta on mahdotonta ylläpitää suurimittaisia yhteiskuntajärjestelmiä.”
- Ero uskonnon ja hengellisyyden välillä. ”Uskonnoille hengellisyys on vakava uhka”

Hararin käsitys uskonnosta

- Historiallis-kriittinen ja uskontohistoriallinen käsitys
 - Monoteismi syntyi Egyptissä 1350 eKr.
 - Mooseksen kirjat ovat pakkosiirtolaisuuden jälkeen syntyneitä
- Hararin mukaan maallistumisen myötä syntynyt uusia luonnonlakeihin perustuvia uskontoja: liberalismi, kommunismi kapitalismi, nationalismi ja natsismi
- ”kommunistit niin kuin buddhalaisetkin uskoivat muuttumattomiin luonnonlakeihin perustuvaan yli-inhimilliseen järjestykseen, jonka tulisi ohjata ihmisten toimintaa”
- Näkemys on redusoiva, mutta toisaalta ei ota kantaa lopullisiin totuusväittämiin

Humanismi

- ”Humanistinen uskonto palvoo ihmiskuntaa ja odottaa, että ihmiskunta esittää roolia, jota Jumala esitti kristinuskossa ja islamissa ja luonnonlait buddhalaisuudessa ja taolaisuudessa”
- Ihminen johtaa oman elämänsä ja maailmankaikkeuden merkityksen sisäisestä kokemuksestaan
- Hararin mukaan emme odota jonkin ulkoisen tahon kertovan miten asiat ovat, vaan luotamme omiin tunteisiimme ja haluihimme
- Hararin mukaan uskonnot eivät ymmärrä teknologiaa niin hyvin kuin liberaali humanismi ja siksi tippuvat kärryiltä
- Hararin mukaan uskonnolliset tekstit ovat menettäneet asemansa luovuuden lähteenä. Tämän vuoksi perinteiset uskonnot eivät tarjoa vaihtoehtoa liberalismille.
- Harari osoittaa, että liberaaliteologia ei tarjoa vaihtoehtoa liberalismille.

Sekularismi

- Hararin mukaan emme tarvitse jumalia, sillä sekularismi antaa meille kaikki tarvitsemamme arvot
- Hararin sekulaari normisto: totuuden, myötätunnon, tasa-arvon, vapauden, rohkeuden ja vastuullisuuden arvot
- Harari ei perustele, miksi nämä arvot nousevat juuri sekulaarista ideologiasta tai miksi sekulaarin ihmisen pitää uskoa niihin
- Hararin mukaan ihmisoikeudet ovat sekulaari dogmi, jota oikeasti ei ole olemassa
- ”Jokaisella uskonnolla, ideologialla ja oppijärjestelmällä on pimeä puolensa... Sekulaarilla tieteellä on ainakin yksi suuri etu useimpiin perinteisiin uskontoihin nähden: se ei pelkää pimeää puoltaan, vaan on periaatteessa valmis myöntämään virheet ja sokeat kohtansa.” Milloin näin on tapahtunut?

Luonnollinen laki

- ”Kulttuurilla on usein taipumus väittää, että se kieltää vain sen, mikä on epäluonnollista. Biologisesta näkökulmasta katsoen mikään ei kuitenkaan ole epäluonnollista. Se mikä on mahdollista on myös luonnollista”
- ”Todellisuudessa käsityksemme siitä, mikä on luonnollista tai epäluonnollista eivät tule biologiasta vaan kristillisestä teologiasta”
- ”Ei siis liene kovin järkevää väittää, että naisten luonnollinen tehtävä on synnyttää lapsia tai että homoseksuaalisuus on epäluonnollista.”
- Teleologian hylkääminen

- Klassinen näkemys ei pidä kaikkea, mitä luonnossa esiintyy, luonnollisena.
- Kristillisen näkemyksen mukaan luonnollinen laki on totta, koska Jumala on luonut ihmisen omaksi kuvakseen.

Mies ja nainen

- "Useimmat mieheyttä tai naiseutta määrittävät normit, oikeudet ja velvollisuudet heijastelevat enemmän inhimillistä mielikuvitusta kuin biologista todellisuutta"
- Ero biologisen ja sosiaalisen sukupuolen välillä
- "Patriarkaatti on ollut normi lähes kaikissa maanviljelyyn ja teollisuuteen perustuvissa yhteiskunnissa."
- Hararin mukaan emme tiedä mitään selitystä, miksi näin on
- Viimeisen vuosisadan aikana sukupuolirooleissa valtava mullistus
- Hararin mielestä tämä sukupuolirooleissa tapahtuva mullistus on liitoksissa homoseksuaalisten suhteiden hyväksyntään.

Ihmiskunnan tulevaisuus

- Hararin mukaan ihmiskunta on lähes poistanut tai ainakin radikaalisti vähentänyt nälänhädän ja kulkutautien valtaa ihmiselämään
- Myös sodat ovat hänen mukaansa modernina aikana vähentyneet huimasti ja ovat häviämässä kokonaan
- "Vuodesta 1945 lähtien mitään YK:n tunnustamaa itsenäistä valtiota ei ole valloitettu eikä pyyhitty pois kartalta"
- Toisaalta esimerkiksi Pax Romana kesti 153 vuotta
- Ennennäkemätön hyvinvointi, terveys ja sopusointu on varmistettu. Seuraava päämäärä "kuolemattomuus, onni ja jumalallisuus"

Kuolemattomuus

- 2000-luvulla ihmiskunta yrittää vakavissaan saavuttaa kuolemattomuuden. Kuolema rikkoo ihmiskunnan tärkeintä arvoa, joka on oikeus elämään.
- "Kuolema on rikos ihmiskuntaa vastaan."
- Ihmiset kuolevat aina johonkin "tekniseen vikaan" ja nämä viat pystytään lopulta poistamaan kaikki. "Meidän ei tarvitse odottaa Jeesuksen toista tulemistä pystyäksemme voittamaan kuoleman."
- Esimerkiksi Google on perustanut Calico-tytäryhtiön, jonka tavoitteena on "kuoleman ratkaiseminen"
- "Oma näkemykseni on, että toiveet ikuisen nuoruuden saavuttamisesta 2000-luvulla ovat ennenaikaisia."

Onnellisuus

- Ihmiskunta pyrkii löytämään kuolemattomuuden lisäksi onnellisuuden. Hyvinvoinnin lisääntyminen on tuonut ajatuksen oikeudesta onnellisuuteen
- Onnellisuus on törmännyt lasikattoon. "Aidon onnen saavuttaminen ei ole helpompaa kuin vanhenemisen ja kuoleman voittaminen"
- Psykologisella tasolla onnellisuus riippuu enemmän odotuksista kuin olosuhteista. Biologisella tasolla onnellisuuteen vaikuttaa biokemia.

- Hararilla biologinen lähestymistapa onnellisuuteen: Ihmisen tekevät onnelliseksi miellyttävät fyysiset tuntemukset. ”Kestävän onnen saavuttaa vain serotoniinin, dopamiinin ja oksitosiinin avulla.”
- Hyvin mekanistinen ja materialistinen ihmiskuva
- Jotta olisimme onnellisempia meidän on muokattava biokemiallista järjestelmäämme (huumeet, psyykelääkkeet). Tässä on kuitenkin ongelmia.
- Siksi Harari tarjoaa buddhalaista vaihtoehtoa: Ihmisen on luovuttava miellyttävien tuntemusten tavoittelusta.

Jumalallistuminen

- Hararin mukaan jos pystymme poistamaan kärsimyksen ja kuoleman, kykenemme sen jälkeen käytännössä mihin tahansa
- Lopulta ihminen ja teknologia yhdistyy. Esim. kyborgit, nanorobotit verenkierrrossa. Mahdollista on myös hylätä kokoanaan orgaaniset osat ja kehittää epäorgaanisia olentoja. Kyky muokata kehoa ja mieltä.
- ”2000-luvulla ihmiskunnan kolmas suuri projekti tulee olemaan, että se hankkii itselleen jumalalliset luomis- ja tuhovoimat ja päivittää Homo Sapiensin Homo Deukseksi”
- Lähitulevaisuuden yli-ihmiset, joiden fyysiset ja psyykkiset kyvyt ylittävät Homo Sapiensin
- Teknologian kehitystä on vaikea pysäyttää, koska se romauttaisi koko läntisen yhteiskuntajärjestyksen
- Toisaalta Harari toteaa ”minun ennusteeni on keskittynyt siihen, mitä ihmiskunta yrittää saavuttaa, ei siihen, mitä se onnistuu saavuttamaan.”
- ”Yritys kohottaa ihmiset jumaliksi vie humanismin loogiseen päätökseensä, mutta samaan aikaan se paljastaa humanismin sisäänrakennetut viat.”

Ihmiskuva

- ”Ihmiset ovat algoritmeja... ihmisiä ohjaavat algoritmit toimivat aistimusten, tunteiden ja ajatusten kautta. Ja täsmälleen samanlaiset algoritmit ohjaavat sikoja, paviaaneja, saukkoja ja kanoja.”
- Tämän vuoksi Hararin mukaan liha- ja maitoteollisuus on yksi pahimpia rikoksia. ”Juutalaisuuden kaltaiset teistiset uskonnot oikeuttivat maatalouden uusien kosmologisten myyttien avulla.”
- Hararin mukaan tuoreimmat tieteelliset löydöt ovat jyrkässä ristiriidassa sen kanssa, että ihmisellä on sielu. Harari ei kerro millaisella kokeella sielun poissaolo on todettu.
- ”Jos todella ymmärtää evoluutioteorian, tajuaa, että ei ole olemassa sielua.” Tämä johtuu siitä, että Hararin mukaan sielu ei voi kehittyä vaiheittain.
- Raamatullisesti sielu kuitenkin tarkoittaa lähinnä ihmisen elämää tai ihmistä kokonaisena persoonana tai ihmisen sisintä. Hararilla liian dualistinen kuva sielusta ja ruumiista.
- Harari kuitenkin myöntää, että tietoisuus on mysteeri emmekä tiedä miten sähköisistä signaaleista aivoissa syntyy mieli.
- Hararin mukaan ihmiset erottaa eläimistä mielen tai sielun sijaan se, että ihminen kykenee joustavaan laajamittaiseen yhteistyöhön.

Ihmiskuva

- Hararin mukaan ihmisellä ei ole vapaata tahtoa, vaan determinismi ja satunnaisuus määräävät kokonaan mitä ihminen tekee
- ”Biotieteet kaivavat maata liberalismista alta väittämällä, että vapaa yksilö on vain biokemiallisen algoritmikokoelman sepittämä tarina.”
- ”Aivojen biokemialliset mekanismit luovat joka hetki välähdyksenomaisen kokemuksen, joka katoaa saman tien. Uusia välähdyksiä syntyy ja häviää, syntyy ja häviää nopeaan tahtiin. Nämä hetkelliset kokemukset eivät yhdisty miksikään pysyväksi olemukseksi”
- Yksilöllinen minä on illuusio. Vrt. buddhalaisuus
- Hararin mukaan liberaali ideologia tulee kaatumaan vapaan tahdon puutteeseen. Ulkoiset algoritmit ottavat vallan.
- Harari näkee kolme uhkakuvaa: 1. Ihmiset eivät ole enää taloudellisesti ja sotilaallisesti hyödyllisiä. 2. Järjestelmä pitää ihmisiä arvossa kollektiivina, mutta ei yksilöinä. 3. Järjestelmä pitää arvossa vain paranneltua yli-ihmisten eliittiä.

Dataismi

- Harari uskoo, että humanismin voi korvata uusi uskonto ”dataismi”, joka hylkää sekä jumalten että ihmisten palvonnan ja palvoo dataa.
- Dataismin mukaan maailmankaikkeus koostuu datavirroista ja kunkin ilmiön tai olennon arvo määräytyy sen datankäsittelyyn antaman panoksen perusteella
- ”Täsmälleen samat matemaattiset lait pätevät sekä biokemiallisiin että sähköisiin algoritmeihin”
- Dataismi poistaa ihmisten ja koneiden välisen erotuksen
- Lopulta sähköiset algoritmit toimivat paremmin kuin orgaaniset ja korvaavat ne
- Harari myöntää, että mikäli organismit eivät olekaan algoritmeja tai koko elämä pelkkää datankäsittelyä, dataismin pohja katoaa pois

Ihmiskunnan tulevaisuus

- Harari kuvaa hurjasti humanismin - ihmiskunnan palvonnan uskonnon eskatologiaa ja kehitysoptimismia
- Humanismin eskatologia on hyvin eri näköinen kuin kristinuskon eskatologia
- Kristinuskon eskatologiassa ahdistukset ja vainot kasvavat loppua kohden.
- Voi olla, että juuri humanismin eskatologia eli ihmisen itsensä korottaminen jumalaksi tekee kristinuskosta vielä vainotumman tulevaisuudessa
- Toisaalta nykypäivän tilanne ei välttämättä ole aivan niin avoin kuin Harari antaa ymmärtää. Kts. esim. Patrick Deneen: *Why Liberalism Failed*
- Teknologia kehittyy, mutta moraalit eivät

Buddhalaisuus

- Hararin sarjan viimeinen osa päättyy kuvaukseen buddhalaisesta Vipassana-meditaatiosta ja hänen kertomukseensa kuinka ”löysi totuuden”
- Akateeminen maailma antoi Hararille työkalut myyttien purkamiseen, mutta meditaation oppiminen oli hänelle ”tärkein asia, minkä kukaan minulle on koskaan sanonut”
- ”Kärsimys ei ole objektiivinen tila ulkopuolisessa maailmassa. Se on oman mieleni tuottama henkinen reaktio. Tämän oppiminen on ensimmäinen askel kohti sitä, että saattaa lakata tuottamasta lisää kärsimystä”

- Vrt. Buddhalaisuuden neljä jaloa totuutta: "Elämä on kärsimystä. Kärsimyksen syy on elämänhalu. Kärsimys lakkaa, kun elämänhalu lakkaa. Jalo kahdeksanosainen tie on kärsimyksen lakkaamiseen johtava tie."
- Hararin mukaan meditaatio on välttämättömyys tulevaisuutta ajatellen. "Meidän olisi parasta tuntea mieleemme, ennen kuin algoritmit alkavat tehdä päätöksiä puolestamme"

Homo deus

- Kristus on varsinainen Homo Deus eli jumal-ihminen, ihmiseksi tullut Jumala
- Hararin käsitys ihmisestä jumalallisena on varsin erilainen kuin kristinuskon käsitys. Se on jopa antikristillinen.
- Kristinuskon keskuksessa sanoma Jumalasta joka luopui omastaan ja tuli ihmiseksi pelastamaan ihmiskunnan. Hararin keskiössä ihminen, joka nousee jumalaksi teknologian avulla.

Koonti

- Hararin visio on ikään kuin sekulaarin humanismin kaapuun puettua buddhalaisuutta
- Se yhdistää teknologiaa, humanismia ja buddhalaisuutta, mutta voi tarvittaessa luopua humanismista
- Toisaalta Hararin kirjat ovat usein myös eräänlaista tietokirjallisuuden muotoon puettua Scifiä, jossa leikitellään erilaisilla tulevaisuuden visioilla
- Hararille pelastus vaikuttaa olevan teknologinen vapautuminen jälleensyntymisen kiertokulusta eli samsarasta. Eräänlainen teknologinen nirvana, jossa yksilöllinen minä lakkaa ja sulautuu osaksi laajaa datavirtaa